

Wahhaby hereketi mezhepmi ýada halkymyza garşy howply «dildüwşükmi” ?!.

Category: Jemgyýetçilik tankydy, Kitapcy

написано kitapcy | 23 января, 2025

Wahhaby hereketi mezhepmi ýa-da halkymyza garşy howply "dildüwşükmi" ?!. WAHHABY HEREKETI MEZHEPMI ÝA-DA HALKYMYZA GARŞY HOWPLY «DILDÜWŞİKMI»?!.

Taryh boýy adamlaryň hem halklaryň arasynda agzalalyk hem duşmançalyk döretmek, dünýäniň talañçy we basybalyjy güýçleriniň iň täsirli ýaraglarynyň biri bolup gelýär. Bilşimiz ýaly „Haçly ýörişler“ ady bilen tanalýan iň gazaply hem weýrançalykly uruслaryň biri, hristianlar bilen musulmanlaryň arasynda ýüze çykyp adamzat üçin uly pajgalara sebäp bolupdy. Aslyna seredeňde welin, bu dinleriň ikisi hem adamlary bir Tañra gulluk etmäge, parahatçylyga hem doganlyga çağyrýar.

Musulman ýurtlarda-da mezhepler arasynda agzalalyk döretmek, basybalyjy kolonialistleriň iň kesgir ýaragy bolupdy. Onuň iň meşhur nusgasy bolsa, Sefewiler döwründe yüz beren şáyy-sünni mezhebara ganly uruслardyr.

Hakykatda, täsipkeş hem dönük sefewi şáyylygy, Ýewropa kolonialistleriniň yslam ülkelerini basyp almaklarynyň garşysynda iň güýcli böwet bolan Osmanly türkmen döwletini arkadan hanjar bilen uran gullukçysy bolupdy.

Soňky ýüzýyllykda, has hem öñki sowet yurdy dargap sowuk uruş gutarandan soň, bu mesele täze bir sepgide girdi. Biz hazır her günde diýen ýaly ganly hem gorkunç wakalaryň şáyady bolýarys, yzygiderli şübheli hem öñ bize duş gelmedik ýok zatlar ýüze çykýar...

Biziň medeniýetli hem parahat milletimizi nyşana alan şeýle hereketleriň biri-de wahhabylar akyndydr. Bu akym ençe ýyllar öñ Türkmensährada-da orta atylýardy, emma halkymyz oňa hiç-

hili üns bermän tiz hem unudylýardy.

Mysal üçin, birwagtlar Annagylyç Ahun Nagyşbendi öz bäsdeşi bolan Muhammet Ahun Nurizady wahhabylykda aýyplap:

«Ol mukaddes öwlüyäleri zyýarat etmegi günä hasap edýär” diýip myş-myş ýayratdy.

Emma halkymyz oňa üns-de bermedi. Sebäbi ol «Kyrk öwlüyä ýalbarandan bir Hudaýa” diýen atalar sözünden başga bir üýtgeşik zat däldi. Türkmen milleti uzak taryhyň dowamynda dürli dini ynançlary kabul etse-de, her hili öte geçmelerden, täsipkeşlikden we beýleki dinleri-dir halklary ýigrenmekden uzak durupdyr. Men bu barada aýratyn bir makalada, güýüm çatdygyndan durup geçirin.

Emma öñki sowet häkimiýetiniň dargap Garaşsyz Türkmenistan Döwletiniň ýuze çykmagyndan soň, kesekiler tarapyndan belli maksatlar bilen maddy hem syýasy taýdan goldanýan bu „mezhep” gaýtadan janlanyp başlady. Olar Türkmensährada hatda öz yörite metjitlerini-de saldylar.

Türkmenistana-da her edip hesip edip aralaşmaga başladylar.

Mysal üçin, ýoksulrak oglanlary ýanap olary özlerine çekmek üçin «eger-de biziň mezhebimize girseň, sizi öýli-işikli ederis” diýyändikleri aýdylýar.

Şol bir wagtyň özünde-de halkara habar beriş serişdelerinde hamana «Türkmenistanda ýüzlerçe terrorist baryp Siriýede söweşýärmiş!” diýen myş-myşy ýaýradýarlar.

Emma her bir türkmen ýa-da türkmeniň medeniýeti hem däp-dessurlary bilen tanyş bolan her bir adam, halkymyzyň terrorizm diýilýän zatdan düybünden habarsyzdygyny we bu habarlaryň howply niýetler bilen ýaýradylýan bihaýaçylykly ýalandygyna doly göz ýetirýändir. Elbetde, kä ýarym özlerini pula satan birnäçe türkmensumak oýnatgy we dikme gullaryny orta çykarmaklary-da bolup biläýjek zatdygyny inkär edip bolmaz.

Ýokarda agzalan hakyatlary göz öňünde tutmak bilen biz, elýeterimizde bolan maglumatlara daýanmak arkaly, bu ters akymy paş edip, onuň döredip biljek howply netijelerinden

mähriban halkymyzy habardar etmäge çalyşarys. Wahhabylygyň geçmişi hem oýnan roly hakynda dürli çeşmelerden örän gysgaldylyp alynan aşakdaky maglumatlary görýärис:

«Biz wahhabylygyň başyny ýola goýan diňe kolonialistlerdir diýip düşünmeli däldiris. Beýle zat bolup bilmez, taryhy hakykatlar-da bu pikiri nygtamaýar (Elbetde olary sistemalaşdyran we yslam dünýäsiniň başyna bela edenler ýene-de iňlisler boldy). Bu düşünjäniň yzlary belli geçmişe daýanýar. Hakyatlara ýüzley düşünmek yslam dünýäsinde hemiše öñden bäri dowam edip gelýän zatdyr.

Wahhabylyk XVIII asyrda Muhammet ibn Abdylwahhabyň Arabystanda düýbuni tutan mezhep hereketidir. Muhammet ibn Abdylwahhabyň ynanjyna görä yslam dini hijri 3-nji asyrdan (X asyrdan) ýoluny üýtgedip başlady we dürli zatlar artdyrylyp üýtgetmeler girizildi. Ol ölüleriň mazarlaryny zyýarat etmek hem-de dini we mezhep şahsyyetleri gaty ulaldyp mahabatlandyrmak ýaly meseleleri, soň girizilen şeýle üýtgetmeler hasap edýär... Dinler we mezhepler uniwersiteti tarapyndan ýörite çagyrylan sosiologiýa ylymlarynyň profesory doktor Jewad Miri bu düşünjäniň köklerine hem ýüze çykyşyna degip geçip şeýle diýär:

«Köp kitaplarda Muhammet ibn Abdylwahhabyň işleri hakda umumy görnüşde aýdylypdyr. Emma gysgaldyp aýtsak, bu proýektiň ösusü XIX asyryň kolonializmi bilen ýakyn baglaşygy bardyr diýip bileris.

XIX asyryň kolonializminiň gözü üç sany uly imperiýadady:

- 1). Hindistanyň demirgazygyndaky Gürkanylar;
- 2). Beýik Osmanly imperiýasy;
- 3). Eýrandaky Gajar (türkmen) şalygy.

Olaryň üçüsinde-de XIX asyrda belli hadysalar boldy. Biz Eýranda babylar we behaýy akymy bilen garşylaşyarys.

Osmanly döwletine girýän ýurtlarda bolsa, wahhabyçylygyň ýüze çykandygyny görýärис.

Çöküp barýan Gürkany imperiýasynda bolsa, kadyýanyçylyk ýa-da ahmadiýá diýen pikir akymy ýuze çykýar.

Bu akymlaryň üçüsü-de, hereketini uly oýunlar bilen, XIX asyr kolonializmi bilen baglanyşyklylykda ösüp hem ýaýrap başlapdylar. Başga bir söz bilen aýdanymyzda, wahhabycylygy biz ýonekeý bir proýekt hökmünde görmeli däl-de, eýsem wahhabycylygyň imperialistler tarapyndan taýýarlanan köp taraplaýyn bir proýektdigine düşünmelidiris.

Imperializmiň wahhabycylyk bilen baglylygy Osmanly imperýasynyň ýaýramagy we ýewropalylar bilen aralarynda ýuze çykan bäsleşige öwrülýär. Olar Osmanly imperýasyny daşardan çökermegi başarmansoňlar, içinden güýçden düşürmeli diýen karara gelýärler...»

Doktor Jawad Miri wahhabylyk düşünjesiniň köküni has irräkden alyp gaýdýandygyny aýdyp şeýle ýazýar:

«Muhammet ibn Abdylwahhabýň düşünjesi Ibni Teýmiýeden başlanýar. Ol «Gurhany» öte geçme ýorumlamakda meşhurdyr. Ol öz düşünesi bilen ylalaşmaýan her kimi «dinden çykan kapyr» hasap edýär. Ol hatda yslam dünýäsiniň uly alymy bolan Hoja Nasreddin Tusyny hem kapyrlaryň sanawyna goşýar. Muhammet ibn Abdylwahhabýň ruhy halypasy Ibni Teýmiýäniň düşünjesinde; rowayatlar diniň esasy daýanýy hasaplanýar. Bu düşünjede akyla hem pikir ýöretmäge hiç hili ýer berilmändir. Wahhabylygyň onçakly ýaýramadyk ýurtlarynda bu düşünjäniň dürli taraplaryna kän üns berilmeýär...»

Wahhabylygyň ýasama hem ýoýuýy ýoly, iki asyr bări edil güye ýaly, dini bozup içini boşatmak bilen meşguldyr. Onuň akyl hem adamzadyň mylaýym tebigaty bilen ilteşigi ýokdur. Wahhabylyk yslamyň täze döredilen mezheplerinden (has dogrusy sekta) bolup, yslamyň dogan ýurdy bolan Arabystanda ösýär hem-de syýasy we ykdysady goldawlar arkaly beýleki musulman ýurtlaryna ýaýramakdadyr...

Bu mezhebiň gaty geň hem akyla sygmaýan tarapy, Muhammet ibn Abdylwahhabýň beren fetwasy, ýagny dini permanydyr. Ol bu

permanda dünýäniň ähli musulmanlaryny kapyryçylyk hem butparazlykda aýyplap, özüne ynanýanlary olary (ýagny «kapyrlary» we «butparazlary») gyryp ýok etmäge bolan gazaply uruşa çagyryar (Ýada salyň: imperialistik güýçleriň hemäyatkarlık edýän «Iegowanyň şäýatlary» atly hristian dünýäsinde döredilip, ýer ýüzüne ýaýradylmaga çalyşylýan sekta hem şuňa meňzeş Armageddon urşuny wagyz edýändir. Bellik-H.T). Bu perman soňky iki yüz ýyllykda pajygaly hem jan ýakyjy sahnalary ýuze çykardy. Şeýle perman ylahy dinlerde örän seýrek bolan zatdyr...

Wahhabıçylygyň musulman ýurtlarda propaganda edilmesi örän ähmiyetli meßeledir. Munuň sebäbi bolsa, bu mezhebiň Ibni Teýmiye we Muhammet ibn Abdylwahhap ýaly selefiçiler tarapyndan dogry ýoldan çykmagynyň üstesine, musulmanlaryň arasynda agzalalyk döretmekde amerikan we iňlis imperializmi tarapyndan örän täsirli ýarag hökmünde ulanylmaçydyr...

Özboluşly sopycylyk yslamy yörgünlü bolan Merkezi Aziýa we Demirgazyk Kawkaz ýurtlarynda wahhabizm ady bilen täze döredilen bir hereketiň başy başlandy. Wahhabıçylygy bu ýurtlarda ýaýratmaga çalyşýanlar arap we käbir beýleki musulman ýurtlaryndan gelen wagyzçylardyr. Olaryň yzna düşenleriň ilkinjileri «perestroýka» (üýtgedip gurmak syýasaty) başlanandan soň daşary ýurtlardaky dini okuwlarda okamak mümkünçiligini tapan ýa-da belli bir şahsy ýa sosial meßeleler üçin ýurtlaryndaky syýasy režime garşıy bolan ýaşlardır.

Wahhabıçylygyň ýuze çykmagyny öwrenen köp sanly Garaşsyz Döwletleriň Arkalaşygy (GDA) ýurtlarynyň ýazyjylary bu akymy maddy taýdan üpjün edýän Saud Arabystanyň rolunuň bardygyna degip geçýärler. Bu ýurtlaryň Garaşsyzlygыndan başlap, metjitleri salmak we yslamy öwretmek, daşary ýurtlardaky dini okuwlara okuwçy ibermek, dini kitaplary neşir etmek, arap dilini okamak we musulmanlary haja ibermek ýaly işleriň ähli çykdaýjysy Saud Arabystany tarapyndan üpjün edilipdir. Şonuň üçin hem käbir ýazyjylar wahhabıçylyk hereketiniň diňe Arabystanyň goldamagynda bilen ýuze çykandygyny öňe sürýär...

«Jorj Buşyň hökümet başyna geçmegini hem-de 2001-nji ýıldaky «11-nji sentýabr» teraktynyň amala aşyrylmagy 2001-nji ýylда Amerikada we halkara gatnaşyklarynda täze bir özgerişleriň başlangyjy boldy. Bu hadysa Amerikanyň daşary syýasatyna bırhili düzgün getirdi; çünkü amerikanlar Waşingtonyň dünýä agalyk etmeginine garşıy bolan ähli güýçleri terrorizme ýardam berýänleriň hataryndan diýip yqlan etmäge başladylar.

«11-nji sentýabr» terakty ABŞ üçin terrorizm diýen täze bir duşman döretmek arkaly öz güýjüni synap görmäge bahana barsyny döredip berdi. Täzeki ýuze çykan şertleri göz öñünde tutmak bilen Ak Tamyň ýolbaşçylary bu günüki we geljekki döwüre laýyk strategik bir düzgün-tertip döretmegini ugruna çykdylar. Onuň netijesi bolsa „Amerikanyň XXI asyr üçin milli parahatçylygy“ ýaly strategiýalaryň düzülmegi boldy.

11-nji sentýabrdan Dünýä söwda merkeziniň goşa binasyna bolan terroristik hüjümiň yzyndan Amerika dessine günükär hökmünde El-Kaide, Taliban, Bin Laden ýaly radikal yslamçı toparlary we şahslary görkezdi we yzysüre bolsa söweşjeň kerwenler terrorizme garşıy uruş yqlan edip Owganystana we Yraga tarap ýola düşdüler...

Iňlis imperializmi şeýle düşünjäni döretmegini has irräkden başlapdy. 1920-nji ýylда Faýsalyň ogullarynyň birini Arabystandan getirip Yraga, Faýsalyň ýene bir ogly Abdyllany Iordaniýa, üçünjisini bolsa Siriýa häkim edip bellediler. Şonuň ýaly-da 1782-nji ýylда «Al-Halyfa» wahhabiy toparyny Bahreýne häkim etdiler, olaryň hemaýaty bilen 1820-nji ýylда bolsa, «Al-Halyfa» topary Saud Arabystanyň wahhabiy döwletiniň kömegini bilen sünni wahhabylary Bahreýne göçürip ol ýerdäki şayylary bolsa köpcülikleýin gyrýarlar. (Dowani, 1366, s. 58)

■ Wahhabizm we Al-Saud amerikanlar bilen iňlisleriň gujagynدا

Amerikanyň içalylyk (şionlyk) guramasynyň öñki ofiserleriniň biri özünüň gyzgyn seslenme döreden kitabında, radikal yslamçı terrorizmiň Orta Aziýada ýuze çykyşy hakda durup geçipdir. «Al-alem» adyndaky haberler merkezi ilkinci gezek bu kitabıň

iň ähmiýetli bölümlerini terjime we neşir etdi.

«Al-alem» habarlar merkeziniň açyklamagyna görä, «Şeýtan bilen ýatmak» kitabynyň awtory Robert Baýer Amerikanyň habarlar merkeziniň öñki aktiwist ofitserlerindendir. Ol MRU-da dürli wezipelerde işläpdir. Olardan biri-de bu guramanyň Liwandaky bölümünüň we 1983-nji ýylda „Ber-al-abdy“ partladan toparyň başlygydyr...

MRU-nyň bu öñki işgäri öz kitabynda Arabystan bilen Amerikanyň radikal yslamçy terrorizmi döretmekdäki hyzmatdaşlygy meselesine-de degip geçýär.

Kitap 2003-nji ýylda neşir bolsa-da, onuň arapça ýa-da parsasy neşir edilmedi.

Bu kitap jurnalistleriň arasynda „Ak Tam we Gara altyn“ ady bilen hem tanalýar...

1970-nji ýıldan başlap, Arabystanyň häkim urugy hem-de bu ýurduň haýyr-sahawat fondlary özleriniň nebitden gazanan dollarlaryny, Arabystan hem daşary ýurtlarda iň gazaply, yslam ynanjyny aşa täsipkeş düşündirýän nesil ýetişdirmek maksady bilen, dini mekdep-medreseler gurmak uğrunda sarp edýärler.

Şeyle ýagdaýda iň radikal yslamçylar hökmünde ýene-de wahhabylar orta çykdy. Dini medreseler uruşmaga meýilli ganojak adamlary ýetişdirmek üçin iň mynasyp mekana öwrüldi. Bu medreselerde ýetişdirilen ýetişdirilen radikal hem zalym, gazaply adamlar 1980-nji ýylda Owganystana giren sowet basybalyjylaryna garşı „mukaddes söweş“ (jihad) yqlan edildi. söweşijiler Amerikanyň ýaraglary bilen ýaraglanyp, bu ýurduň ykdysady we lojistik hemayaty bilen doly üpjün edildi. Şeýlelik bilen „owgan-arap“ koalizasiýasy Moskwa garşı ganly söweşi alyp barmagy öz boýunlaryna aldylar we taryhyň ýolunu üýtgetdiler.

Hormatly okyjylar!

Bolup geçýän hadysalaryň perde arkasyny belli derejede düşündirýän bu hakykatlar, hemmämiziň örän hüsgär bolmalydygymyzy talap edýär. Mähriban milletimiziň bular ýaly howply duzaklaryň pidasy bolmazlygy üçin elimizden gelenini

etmelidir. Bar mümkünçiligidimiz bilen ýaslarymyza göz-gulak bolmaly, bilmän duzaga düşenleri düşündirip halas etmeli, bile-bile özlerini pula satanlary bolsa aramyzdan çetleşdirmelidir diýip düşünýärис. Oba ýaşulylarymyzyň ogrulyk-jümrülige ýa-da narkotik serişdelere garşı şeýle ýollary ulanmakda oñaýly tejribeleri bardyr.

Özüñize mälîm bolşy ýaly halkymyzyň hanafy (Ymam Agzam) mezhebiniň esasynda binýady tutulan örän arassa hem adamkarçılıkli dini ynanjy bardyr. Taryh boýy biziň aramyzda hatda ruhanylarymyzyň arasynda nagybendilik, ýasawylyk ýaly sufistik akymlary-da bolupdyr, olar henizem bar we hiç hili meselesiz ýasaýarlar.

Türkmen topragy, dogry niýet bilen gelen ähli dinlerdir mezheplere ynanýanlar üçin iň arkaýyn hem parahat ýurt bolupdyr, şu gün hem şeýle we elmydama şeýle bolup galmarydyram.

Her milletiň taryhynda her hili ýagdaýlar ýüze çykyp biler. Emma duşmanyň duzagyna düşüp, «o mezhep, bu mezhep» diýip bir-birimizi çapsak taryhy ýüzigaralyk bolar.

Bu gysga makalamy, iň agyr günlerimizde ruhy arkadagymyz hem ýol görkeziji parlak ýyldyzymyz bolan milli şahyrymyz hem Beýik akyldarymyz Magtymgulynyň bir bendi bilen gutarýaryn:

«Bir-biriňi çapmak ermes ärlikden,
Bu iş şeýtanydyr, belki körlükden,
Agzalalyk aýrar ili dirlikden,
Döwlet dönüp, nobat duşmana gelgeý».

Begmyrat GEREÝ,
Germaniýaly türkmen alymy.

ýanwar, 2014-nji ýyl. Jemgyýetçilik tankydy